

Dusza

Przedmowa

Artykuł omawia tzw. duszę, ale tylko w kontekście tego co o niej wiemy z Biblii. Nauki pozabiblijne o niej zostaną tu pominięte.

Wstęp

Nauka o duszy występuje zarówno w Starym i Nowym Testamencie. Ponieważ Stary Testament jest spisany po hebrajsku, a Nowy po grecku, więc pisownia słowa oznaczającego duszę jest inna. Stary Testament na określenie duszy używa słowa נֶפֶשׁ (néfesz), a Nowy słowa ψυχή (psyché). Mamy więc w Biblii 2 różne słowa tłumaczone na „dusza”.

Dusza

Czytając w Biblii zdania zawierające słowo „dusza” bardzo łatwo zauważyć, że słowo dusza ma więcej niż jedno znaczenie:

— dusza to „ciało ludzkie”:

„Ostrzem miecza wybili wszystko, co żywe, obłożywszy klątwą. Nie pozostawiono żadnej żywej duszy, a Chasor spalono.” [Joz 11, 11]

„Kiedy właśnie przestał przemawiać do Saula, dusza Jonatana przylgnęła całkowicie do duszy Dawida. Pokochał go Jonatan tak jak samego siebie.” [1 Sm 18, 1]

„niegdyś nieposłusznym, gdy za dni Noego cierpliwość Boża naczekiwała, a budowana była arka, w której niewielu, to jest osiem dusz, zostało uratowanych przez wodę.” [1 P 3, 20]

„Tak też jest napisane: Stał się pierwszy człowiek, Adam, duszą żyjącą, a ostatni Adam duchem ożywiającym.” [1 Kor 15, 45]

„Żywe bowiem jest słowo Boże, skuteczne i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny, przenikające aż do rozdzielenia duszy i ducha, stawów i szpiku, zdolne osądzić pragnienia i myśli serca.” [Hbr 4, 12]

— duszą są „myśli” istoty żywej, nie tylko człowieka, ale także Boga:

„Zniszczę wasze wyżyny, rozbiję wasze stele słoneczne, rzucę wasze trupy na trupy waszych bożków, a dusza moja wami brzydzić się będzie.” [Kpł 26, 30]

„Będziesz więc miłował Pana, Boga twojego, z całego swego serca, z całej duszy swojej, ze wszystkich swych sił.” [Pwt 6, 5]

„Kupisz tam za srebro wszystko, czego zapagnie twoja dusza: większe i drobne bydło, wino, sycere, wszystko, czego życzy sobie twoja dusza, i spożyjesz tam w obliczu Pana, Boga swego. Będziesz się cieszył ty i twoja rodzina.” [Pwt 14, 26]

„Nienawidzę całą duszą waszych świąt nowiu i obchodów; stały Mi się ciężarem, sprzykrzyło Mi się je znosić!” [Iz 1, 14]

„Lecz On [trwa] przy jednym: a kto to zmieni? Co postanowi w duszy, to wykona.” [Hi 23, 13]

„Faryzeusz stanął i tak w duszy się modlił: (...)” [Łk 18, 11]

— dusza to coś niematerialnego co przebywa w ciele materialnym:

„Pan zaś wysłuchał wołania Eliasza, gdyż dusza dziecka powróciła do niego, a ono ożyło.” [1 Krl 17, 22]

„Czemu jesteś zgnębiona, moja duszo, i czemu jęczysz we mnie? (...)” [Ps 42, 11]

„Lecz Bóg wskrzesił Go, zerwawszy więzy śmierci, gdyż niemożliwe było, aby ona panowała nad Nim, bo Dawid mówi o Nim: Miałem Pana zawsze przed oczami, gdyż stoi po mojej prawicy, abym się nie zachwiał. Dlatego ucieszyło się moje serce i rozradował się mój język, także i moje ciało spoczywać będzie w nadziei, że nie zostawisz duszy mojej w Otchłani ani nie dasz Świętemu Twemu ulec rozkładowi.” [Dz 2, 24-27]

„Ananiaszu – powiedział Piotr – dlaczego szatan zawładnął twym sercem, że skłamałeś Duchowi Świętemu i odłożyłeś sobie część zapłaty za ziemię? (...) Nie ludziom skłamałeś, lecz Bogu. Słyszac te słowa, Ananiasz padł i wyznał ducha.” [Dz 5, 3-5]

Naukę o tym, że dusza to coś niematerialnego przebywającego w ciele ludzkim wnioskujemy także z fragmentów, które zamiast słowa „dusza” używają słowa „duch”:

1. „Wtedy Bóg rzekł: «Nie może pozostawać duch mój w człowieku na zawsze, gdyż człowiek jest istotą cielesną: (...)».” [Rdz 6, 3]
2. „Kto zaś z ludzi zna to, co ludzkie, jeżeli nie duch, który jest w człowieku? Podobnie i tego, co Boskie, nie zna nikt, tylko Duch Boży.” [1 Kor 2, 11]
3. „i wróci się proch do ziemi, tak jak nią był, a duch powróci do Boga, który go dał.” [Koh 12, 7]
4. „Tak jak ciało bez ducha jest martwe, tak też jest martwa wiara bez uczynków.” [Jk 2, 26]
5. „Bo nie rozpoznał Tego, który go ulepił, tchnął w niego duszę zdolną do działania i napełnił duchem żywotnym.” [Mdr 15, 11]
6. „(...) ciało wprawdzie podlega śmierci ze względu na [skutki] grzechu, duch jednak ma życie na skutek usprawiedliwienia.” [Rz 8, 10]
7. „wydajcie takiego szatanowi na zatracenie ciała, lecz ku ratunkowi jego ducha w dzień Pana Jezusa.” [1 Kor 5, 5]

Z punktów 1 i 2 widzimy, że duch który jest czymś żywym (bo jest nazwany duchem) przebywającym we wnętrzu człowieka, a z punktu 3, że nim on znalazł się w ciele człowieka, wpierv był u Boga (użyte jest słowo „powróci”) i, że to Bóg umieścił go w ciele ludzkim. Z punktu 4 wnioskujemy, że ciało ludzkie bez tego ducha jest martwe. Zatem duch ten ożywia ciało, daje życie. Porównaj to z [J 6, 63]. W punkcie 5-tym mamy potwierdzenie tego co czytaliśmy w punkcie 3-cim, tj. że w ciele ludzkim umieścił go Bóg i przy okazji nazwanie tego ducha słowem „dusza”. Dodatkowo dostajemy też informację, że duch ten zwany duszą, jest zdolny do działania, czyli czymś żywym. Z punktu 6 odczytujemy, że nawet gdy ciało umrze ze względu na skutki grzechu, to duch który w nim był dalej będzie żyć, nie umiera razem z ciałem.

Patrząc więc na fragmenty: [1 Krl 17, 22], [Ps 42, 11], [Mdr 15, 11] oraz na [Rdz 6, 3], [1 Kor 2, 11], [Koh 12, 7], [Jk 2, 26], [Rz 8, 10] widzimy, że dusza, to duch przebywający w człowieku. Gdy więc spojrzymy na określenia „duszę i ciało” z fragmentów:

„Nie bójcie się tych, którzy zabijają ciało, lecz duszy zabić nie mogą. Bójcie się raczej Tego, który duszę i ciało może zatracić w piekle.” [Mt 10, 28]

„Sam zaś Bóg pokoju niech uświęca was całych, aby nietknięty duch wasz, dusza i ciało bez zarzutu zachowały się na przyjście Pana naszego, Jezusa Chrystusa.” [1 Tes 5, 23]

to zauważamy, że chodzi w nich o ducha który jest w człowieku i o ciało które ma człowiek. To zaś oznacza, że w nauczaniu Nowego Testamentu, słowo dusza nie jest synonimem ciała ludzkiego, lecz ducha który jest we wnętrzu tego ciała. Wiedząc już to, spójrzmy jeszcze raz na fragmenty, które ukazywały duszę jako ciało ludzkie [Joz 11, 11], [1 Sm 18, 1], [1 P 3, 20], [1 Kor 15, 45]. Skoro już wiemy, że dusza to duch będący w człowieku, zatem te fragmenty tak naprawdę nie mówiły o ciele ludzkim, lecz o tym duchu co w nim jest. Gdy spojrzemy na fragmenty w których dusza jest postrzegana jako myśli, to zauważymy również, że one najwyraźniej pochodzą od ów ducha co jest w ciele człowieka, a nie od ciała człowieka. Tak więc cała Biblijna nauka o duszy, tak na dobrą sprawę jest nauką o duchu znajdującym się w ciele człowieka, tchniętym w to ciało osobiście przez Boga.

Cechy duszy

Nieśmiertelność

W całej Biblii nie ma ani jednego zdania typu „dusza ludzka jest nieśmiertelna”, ale jest werset to sugerujący:

„Wtedy Bóg rzekł: «Nie może pozostawać duch mój w człowieku na zawsze, gdyż człowiek jest istotą cielesną: (...)».” [Rdz 6, 3]

Na jego podstawie domyślamy się, że gdyby Adam i Ewa nie zgrzeszyli, to duch (zwany także duszą), będący w ich ciele, przebywałby na wieki wieków. To zaś oznacza, że ten duch jest wieczny, a przez ich grzech został zmuszony do opuszczania ciała w momencie śmierci tegoż ciała. Spójrzmy jeszcze na słowa:

„Zapewniam was, bracia, że ciało i krew nie mogą osiąść królestwa Bożego i że to, co zniszczalne, nie może mieć dziedzictwa w tym, co niezniszczalne.” [1 Kor 15, 50]

Pozornie one o duszy człowieka nic nie mówią. Gdy jednak dobrze się im przyjrzymy, zauważymy, że słowa „to, co zniszczalne” oznaczają materialne ciało ludzkie. Ono nie może odziedziczyć tego co niezniszczalne czyli miejsca wiecznej szczęśliwości. Jak więc to możliwe, że ludzie którzy od Boga dostaną łaskę dającą zbawienie tam trafiają? Odpowiedzią jest właśnie ów dusza przebywająca we wnętrzu ciała człowieka. Gdy ciało człowieka umiera, duch który w nim był ma możliwość osiągnąć szczęście wieczne. Zatem choć powyższe słowa nie używają słowa „dusza”, to o duszy ludzkiej nauczają i ukazują ją jako mogącą osiąść dziedzictwo niezniszczalne, a co za tym idzie, że nie umiera ona razem z ciałem człowieka. Dobrze to widać także w słowach:

„Żył pewien człowiek bogaty, który ubierał się w purpurę i bisior i dzień w dzień ucztował wystawnie. U bramy jego pałacu leżał żebrak pokryty wrzodami, imieniem Łazarz. Pragnął on nasycić się odpadkami ze stołu bogacza. A także psy przychodziły i lizały jego wrzody. Umarł żebrak, i aniołowie zanieśli go na łono Abrahama. Umarł także bogacz i został pogrzebany. Gdy cierpiąc męki w Otchłani, podniósł oczy, ujrzał z daleka Abrahama i Łazarza na jego łonie. I zawołał: Ojczy Abrahamie, ulituj się nade mną i przyslij Łazarza, aby koniec swego palca umoczył w wodzie i ochłodził mój język, bo strasznie cierpię w tym płomieniu. Lecz Abraham odrzekł: Wspomnij, synu, że za życia otrzymałeś swoje dobra, a Łazarz w podobny sposób – niedolę; teraz on tu doznaje pociechy, a ty męki cierpisz. A ponadto między nami a wami zionie ogromna przepaść, tak że nikt, choćby chciał, stąd do was przejść nie może ani stamtąd nie przedostają się do nas. Tamten rzekł: Proszę cię więc, ojczy, pošlij go do domu mojego ojca. Mam bowiem pięciu braci: niech ich ostrzeże, żeby i oni nie przyszli na to miejsce męki. Lecz Abraham odparł: Mają Mojżesza i Proroków, niechże ich słuchają! Nie, ojczy Abrahamie – odrzekł tamten lecz gdyby ktoś z umarłych poszedł do nich, to się nawrócą. Odpowiedział mu: Jeśli Mojżesza i Proroków nie słuchają, to choćby ktoś z umarłych powstał, nie uwierzą.” [Łk 16, 19-31]

W powyższym cytacie rozmowa z Abrahamem toczy się w zaświatach. Śmierć ciała materialnego nie jest końcem życia, a jedynie przejściem do innego świata, tyle tylko, że już bez ciała materialnego. Duch który był w człowieku dalej żyje, ale już w innym świecie. W cytacie powyższym duch omawianego człowieka trafił do miejsca cierpień, ale pamięta, że za życia na Ziemi miał na niej rodzeństwo, a dokładniej 5 braci. Chce nawet ich uchronić przed trafieniem w to miejsce, czyli albo nadal przejawia miłość do nich albo zwodzi Abrahama by sobie ulżył w cierpieniach. Mówi nawet „mam pięciu braci”, a nie „miałem pięciu braci”. Choć z punktu widzenia ziemskiego jest już osobą zmarłą, to nadal żyje, tyle tylko, że w innym świecie. Zatem ciało człowieka umierając staje się jak robot odłączony od prądu, umiera i na nic się już nie zdaje [J 6, 63], ale duch który w tym ciele był, przechodzi do nowego miejsca i żyje dalej, tyle tylko, że już bez ciała materialnego. Zauważmy też, że skoro ten bogacz tam trafił, to wprawdzie musiał zostać osądzony, a Sądu Ostatecznego jeszcze nie było, bo na Ziemi żyli jeszcze jego bracia. To zaś oznacza, że gdy ciało człowieka umiera, nad człowiekiem realizowany jest także jakiś Sąd Boży, niezależny od tego, który dodatkowo będzie na końcu świata.

Przypomnę też słowa:

„Żywe bowiem jest słowo Boże, skuteczne i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny, przenikające aż do rozdzielenia duszy i ducha, stawów i szpiku, zdolne osądzić pragnienia i myśli serca.” [Hbr 4, 12]

w których dusza oznacza ciało ludzkie, a duch to co wyżej nazwaliśmy duszą w ciele ludzkim. Jak widać nauka Biblii o duszy jest trochę pogmatwana. Tak jak w języku polskim słowo „zamek” może oznaczać zamek w drzwiach, zamek jako budynek, czy zamek błyskawiczny (suwak), tak w Biblii słowo „dusza” czasami oznacza ducha co jest w ciele człowieka, czasami ciało ludzkie, a czasami myśli człowieka. Tylko z kontekstu całego zdania można się domyślić, co w danym zdaniu oznacza słowo „dusza”.

Śmiertelność

By zrozumieć czym jest śmiertelność duszy ludzkiej, trzeba by wprawdzie zobaczyć, że w nauczaniu Biblii słowo „śmierć” oznacza nie tylko śmierć ciała materialnego, ale także śmierć wieczną, czyli potępienie [J 8, 51], [J 11, 26]. Gdy więc w jakimś zdaniu w Biblii jest mowa o możliwości zabicia duszy, nie należy tego pojmować jakoby można było ją unicestwić (zlikwidować jej istnienie), lecz należy skojarzyć ze śmiercią wieczną. Określenie „śmierć duszy” oznacza doprowadzenie jej do takiego stanu, że po śmierci ciała materialnego w którym była, uzyska ona potępienie na wieki wieków.

Zobaczmy teraz co sprawia, że dusza ludzka jest stopniowo zabijana podczas przebywania we wnętrzu ciała materialnego, przez co przybliża się do potępienia na wieki wieków:

- próżne szemranie (plotkarstwo), zła mowa (obgadywanie, oczernianie, wypominanie), skryte słowo, kłamstwo (świadome mówienie nieprawdy):
„Strzeżcie się więc próżnego szemrania, powściągajcie język od złej mowy: bo i skryte słowo nie jest bez następstwa, a usta kłamliwe zabijają duszę.” [Mdr 1, 11]
- odstępstwo od nauk Jezusa; błędna droga do Niego:
„My zaś nie należymy do odstępców, którzy idą na zatracenie, ale do wiernych, którzy zbawiają duszę.” [Hbr 10, 39]
„niech wie, że kto nawrócił grzesznika z jego błędnej drogi, wybawi duszę jego od śmierci i przestłoni liczne grzechy.” [Jk 5, 20]
- każdy grzech, całe zło:
„Odrzućcie przeto wszystko, co nieczyste, oraz cały bezmiar zła, a przyjmijcie w duchu łagodności zaszczepione w was słowo, które ma moc zbawić dusze wasze.” [Jk 2, 21]

- pożądanie ciała (wyobrażanie sobie kogoś nago, chęć odbycia seksu pozamałżeńskiego, zabawy erotyczne intymnymi częściami ciała itd.):

„Umifowani! Proszę, abyście jak przybysze i goście powstrzymywali się od cielesnych pożądań, które walczą przeciwko duszy.” [1 P 2, 11]

„Jeżeli bowiem Bóg aniołom, którzy zgrzeszyli, nie odpuścił, ale wydał [ich] do ciemnych lochów Tartaru, aby byli zachowani na sąd (...) ale wyrwał sprawiedliwego Lota, który ugiął się pod ciężarem rozpustnego postępowania ludzi nie liczących się z Bożym prawem – ten sprawiedliwy bowiem, mieszkając wśród nich, z dnia na dzień duszę swą sprawiedliwą miał udręczoną przeciwnymi Prawu czynami, które widział i o których słyszał – to wie Pan, jak pobożnych wybawiać z doświadczenia, niesprawiedliwych zaś jak zachowywać na ukaranie w dzień sądu, przede wszystkim zaś tych, którzy idą za [głosem] ciała w nieczystej żądzy i pogardzie okazują Władzy: zuchwalcy, zarozumialcy, którzy nie wahają się przed wypowiedaniem bluźnierstw przeciwko Chwałom.” [2 P 2, 4-10]

„A oni zwyciężyli dzięki krwi Baranka i dzięki słowu swojego świadectwa i nie umifowali dusz swych – aż do śmierci.” [Ap 12, 11]

W tym cytacie, słowo „dusza” oznacza „ciało ludzkie”, a „nie umifowanie swych dusz” powstrzymywanie się od duchowej nieczystości i to aż do śmierci ciała materialnego, a nie tylko przez w pewnych okresach swojego życia.

- oddanie pokłonu obrazowi apokaliptycznej Bestii oraz przyjęcie sobie jej znamienia na rękę lub czoło:

„(...) i ujrzałem dusze ściętych dla świadectwa Jezusa i dla słowa Bożego, i tych, którzy pokłonu nie oddali Bestii ani jej obrazowi, i nie wzięli sobie znamienia na czoło ani na rękę. Ożyli oni i tysiąc lat królowali z Chrystusem.” [Ap 20, 4]

Zauważmy, że naukę o tym co zabija duszę, czyli o tym, co przynosi jej śmierć wieczną (potępienie), czerpiemy nie tylko z cytatów mówiących wprost o tym co jej wyrządza szkodę, ale także z cytatów które mówią, co należy czynić by po śmierci ciała materialnego żyć na wieki wieków z Jezusem. Powyżej podałem cytat który mówił, że nie przyjęcie znamienia Bestii oraz nie oddanie pokłonu jej obrazowi uchroniło dusze ludzi przed potępieniem, a z niego wnioskujemy, że kto ów znamię przyjmie lub odda pokłon obrazowi Bestii, ten będzie potępiony. Tego typu przykładów o tym co przyczynia się do śmierci wiecznej duszy jest w Biblii więcej. Podają one co należy czynić by zbawić duszę, a tym samym podają to, co przybliży duszę do potępienia, czyli do stanu śmierci wiecznej. Zobaczymy więc, co przybliży duszę do życia wiecznego, a tym samym nie ściąga na nią śmierci wiecznej:

- bycie wiernym Jezusowi:

„My zaś nie należymy do odstępców, którzy idą na zatracenie, ale do wiernych, którzy zbawiają duszę.” [Hbr 10, 39]

- nie odrzucanie Słowa Bożego:

„Odrzućcie przeto wszystko, co nieczyste, oraz cały bezmiar zła, a przyjmijcie w duchu łagodności zaszczepione w was słowo, które ma moc zbawić dusze wasze.” [Jk 2, 21]

„A gdy otworzył pieczęć piątą, ujrzałem pod ołtarzem dusze zabitych dla Słowa Bożego i dla świadectwa, jakie mieli.” [Ap 6, 9]

- nawrócenie się do Jezusa:

„niech wie, że kto nawrócił grzesznika z jego błędnej drogi, wybawi duszę jego od śmierci i przestłoni liczne grzechy.” [Jk 5, 20]

- miłowanie Jezusa:

„Wy, choć nie widzieliście, miłujecie Go; wy w Niego teraz, choć nie widzicie, przecież wierzycie, a ucieszycie się radością niewymowną i pełną chwały wtedy, gdy osiągniecie cel waszej wiary – zbawienie dusz.” [1 P 1, 8-9]

- posłuszeństwo prawdzie, czyli wypełnianie nauk Jezusa (Prawdą jest Jezus) oraz nieobłudna miłość do każdego bliźniego swego:

„Skoro już dusze swoje uświęciliście, będąc posłuszni prawdzie celem zdobycia nieobłudnej miłości bratniej, jedni drugim gorąco czystym sercem umiłujcie.” [1 P 1, 22]

- niesłuszne cierpienia; znoszenie ich w pokorze; nie przejawianie agresji w odwecie za agresję:

„Zatem również ci, którzy cierpią zgodnie z wolą Bożą, niech dobrze czyniąc, oddają swe dusze wiernemu Stwórcy!” [1 P 4, 19]

Na koniec pozwolę sobie zacytować słowa samego Jezusa:

„Nie bójcie się tych, którzy zabijają ciało, lecz duszy zabić nie mogą. Bójcie się raczej Tego, który duszę i ciało może zatracić w piekle.” [Mt 10, 28]

oraz przypomnę, że są zdania w Biblii w których słowo „dusza” oznacza ciało ludzkie. Co za tym idzie, gdy występuje nauka o śmiertelności tegoż ciała, może pojawić się np. zwrot „dusza umarła”, w znaczeniu „ciało ludzkie umarło”. Nie zawsze nauka o śmiertelności duszy oznacza naukę o śmierci wiecznej. Trzeba o tym pamiętać i dobrze rozważyć cały kontekst zdania oraz całego otaczającego go tekstu. Nie zawsze jest to łatwe. Nie zawsze daje to jednoznaczne rozstrzygnięcie. Wieloznaczność słowa „dusza” oraz słów „śmierć” i „życie” może wprawdzie utrudniać zrozumienie nauki Biblii o duszy, ale to co napisałem wyżej, myślę, że pomogło to nauczanie przybliżyć i zrozumieć.

Jeśli ktoś czyta Biblię samodzielnie i nie jest pewny jak należy rozumieć dane zdanie zawierające słowo „dusza”, to niech sobie zobaczy brzmienie tego zdania w innych przekładach Biblii. Są one dostępne np. tu:

<http://biblia.apologetyka.com>

Czy duszę ma tylko człowiek?

Nauczanie Biblii mówi o duszy tylko w kontekście człowieka. Na podstawie samej Biblii nie można wywnioskować czy zwierzęta mają także duszę. Jest jednak fragment, który może te wątpliwości trochę rozwiać, ale nadal pewności nie daje:

„I drugi anioł zatrafił: i jakby wielka góra płonąca ogniem została w morze rzucona, a trzecia część morza stała się krwią i wyginęła w morzu trzecia część stworzeń – te, które mają dusze – i trzecia część okrętów uległa zniszczeniu.” [Ap 8, 8-9; Biblia Tysiąclecia, wyd. IV]

Płonącą górą w powyższych słowach jest Babilon [Jr 51, 25], przy czym najprawdopodobniej chodzi tu nie o Babilon który upadł w III wieku leżący na terenie dzisiejszego Iraku, lecz o symboliczny Babilon, zwany w Apokalipsie św. Jana Wielkim Babilonem, którym przypuszczalnie jest nim Watykan. Morze zaś o którym mowa nie oznacza zbiornika wodnego jak np. Morze Bałtyckie, czy Morze Śródziemne, ale jest symbolem czegoś, co pochłonie cały Wielki Babilon [Jr 51, 42], [Jr 51, 64]. W tym czymś co pochłonie Babilon żyją stworzenia co mają dusze. Może to oznaczać ludzi, a co za tym idzie, że zwierzęta duszy nie mają, choć żyją i potrafią kochać. 1/3 tych stworzeń co mają dusze, czyli przypuszczalnie 1/3 ludzkości, wyginie. Okrętami zaś przypuszczalnie są miejsca modlitwy np. kościoły, zbory, punkty katechetyczne itd.